

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.2.4](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.2.4)

УДК 35:37.01

*М. М. Стадник,
д. філос. н., професор,
професор кафедри публічної політики та політичної аналітики,
Національна академія державного управління при Президенті України
ORCID: 0000-0002-4264-8054
А. Г. Панченко,
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0002-4757-0583*

АКТУАЛІТЕТИ МИРОТВОРЧОЇ ОСВІТИ

*M. Stadnyk
Doctor of Sciences in Philosophy, Professor,
Professor of the Public Policy and Political Analytics Department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
A. Panchenko
PhD in Public Administration,
Associate Professor of Management Department, Borys Grinchenko Kyiv University*

RELEVANCE OF PEACEMAKING EDUCATION

Мета цієї статті полягає у виокремленні актуалітетів миротворчої освіти та окресленні основ громадянського виховання в дусі миру й миротворчості у системі вітчизняної освіти. Ми вважаємо, що для ефективного впровадження миротворчої освіти в Україні потрібно: оновлення Концепції національно-патріотичного виховання, з урахуванням викликів інформаційної війни з російським агресором; розроблення ефективних форм освіти дорослих, з наголосом не лише на професійну перепідготовку кадрів, а також на формування SE-навичок, на розширення знань (у тому числі в галузі миротворчої освіти), та формування суспільної культури оволодіння такими знаннями; запровадження кращих практик формальної та неформальної освіти спрямованих на миротворчу освіту, з урахуванням при формуванні навчальних програм, культурного, історичного, соціально-економічного і політичного контексту країни або регіону; налагодження ефективного управління освітою, зокрема створення дієвої моделі державно-громадського управління в освіті; сприяння посиленню попиту громадських активістів до опанування компетенцій у сфері миротворення; мотивація комунікацій між громадами регіону, та країни в цілому.

The purpose of this article is to define relevance of peace education and outline system of civic education by means of peace and peacekeeping in the current Ukrainian context. In the author's view it is crucial to perceive amole opportunity of peace education implementation, particularly, peacekeeping component can be viewed as a key principle of newly established communities, that defines local level of civil society at the educational field. The relevance is enhanced by Crimea

annexation, continuous war at the east of Ukraine, that lead to communities` structure changes, implying that crisis category of people (forced migrant) has occurred. Therefore, peace education should be understood as a process of knowledge, skills, views and values promotion, that are essential to develop a view of the world of youth and minimize destructive behavior patterns. Taking into account high level of education of Ukrainians, peace education is not aimed to teach how to read or write, but to evolve civic education in the first place. Nowadays civic education in the context of war on the East of Ukraine, is a key element due to the process of state establishment on the basis of humanization. Democracy, social justice, as a result of developing civil society in Ukraine and rejuvenation of the nation. We urge, that successful peace education implementation in Ukraine requires: update of national patriotic education conception, implying Information warfare with Russian aggressors menace, developing effective educational programs for adults, with a focus not exclusively on retraining of personnel, but also on a building SE-skills, increasing knowledge (including conflicts and peacekeeping), and creating public culture to achieve such knowledge, implementing better formal and informal education practices, that are aimed at peace education. Those practices should take into account cultural, historical, socio-economic and politic aspects of given country or region. Plus, education process should be governed properly, e.g. effective model of civic-official managing in educational field should be created, and civil activists, community leaders should be encouraged to achieve new up-to-date knowledge on peacekeeping, local communities should be motivated to communicate with other communities of region and country as a whole.

Ключові слова: миротворення; громадянські компетенції; громадянське виховання; освіта; конфлікти; суспільство.

Keywords: peacekeeping; civic competencies; civic education; education; conflicts; society.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вже наприкінці минулого століття спостерігалось посилення соціального занепокоєння з приводу різних форм насильства, таких як екоцид, геноцид, сучасна війна, етнічна ненависть, расизм, сексуальні наруги і насильство в сім'ї, з іншого боку відбувалося відповідне актуалізування з питань миру в галузі освіти. Миротворча освіта передбачає надання можливостей для розвитку навичок, знань і формування цінностей, необхідних для практики вирішення різних форм насильства, конфліктів, спілкування і співпраці щодо питань миру. Миротворча освіта може бути реалізованою для досягнення мирного вирішення проблем в конфліктних, постконфліктних і стабільних суспільствах.

Нині в українському освітньому просторі формування миротворчих компетентностей майже відсутнє в освіті дорослих та достатньо вузько представлене в освіті дітей. Саме тому у нашій суспільній свідомості миротворчість сприймається виключно як військова діяльність, але ми маємо побачити значно ширші можливості запроваджуючи миротворчу освіту. Миротворчий компонент освіти можна розглядати як один з ключових чинників розвитку новоутворених громад, що формують локальний рівень громадянського суспільства. Актуальність цього питання підсилюється такими подіями як анексія Криму, тривала війна на Сході України, що спричинили зміну структури громад, зокрема, поява в них «кризових» категорій населення (вимушених переселенців).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблематики миротворчої освіти присвячені праці наступних зарубіжних та вітчизняних дослідників: Белфілд, А. Б. Боуден, Р.П. Вайсберг, М.Т. Грінберг, К.В. Громовенко, Л. Дарвіч, С. Датсбергер, Х. Б. Данеш, Д. У. Джонсон, Р. Т. Джонсон, С.А. Клапп, Х. Левін, Х. Резник, Н. Сакаде, С.В. Сапожников, Л. Фредерікс, С. Фонтан, А.В. Шадріна та ін. Їх досвід є надзвичайно корисним для України, де бракує досліджень питань миротворчої освіти, зокрема її впливу на ситуацію в галузі безпеки та мирних процесів в регіоні, що охоплений конфліктом, або досліджень присвячених ролі миротворчої освіти у будівництві миру в цілому. Не зважаючи на вагомий внесок науковців, у вітчизняній практиці не вирішеними залишаються проблеми, пов'язані з відсутністю методик навчання громадянської освіти дорослих; механізмів визнання неформальної освіти; публічних просторів у локальних громадах для налагодження в них горизонтальних і вертикальних соціальних комунікацій; а також з недостатнім рівнем формування загальних і громадянських компетентностей у змісті середньої освіти.

Мета статті полягає у виокремленні актуалітетів миротворчої освіти та окресленні завдань громадянського виховання в дусі миру й миротворчості у системі вітчизняної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Миротворча освіта визначається ЮНІСЕФ як: «...Процес просування знань, навичок, поглядів і цінностей, необхідних для зміни поведінки, яке дозволить дітям, молоді

та дорослим запобігати конфліктам і насильству, як явним, так і структурним; розв'язати конфлікт мирним шляхом; і створити умови, що сприяють миру, будь то на внутрішньоособистісному, міжособистісному, міжгруповому, національному або міжнародному рівнях...» [1].

Мережа неурядових організацій «Глобальне партнерство з запобігання збройних конфліктів», після консультацій з українськими партнерами, сформулювала положення «Стратегічних рамок та потенціалу розвитку громадянської миротворчої діяльності в Україні», які виділяють напрямки діяльності, пов'язані із завданнями зміцнення соціальної солідарності, запобігання насильству, зниження напруженості та врегулювання конфліктів між різними самоідентифікованими групами населення, а також з питаннями інтеграції різних категорій населення, які постраждали від конфлікту, та завданнями побудови комунікацій з людьми з невідконтрольних територій.

У презентованій Стратегії миротворчої освіти 2020 для громадянського суспільства пропонуються наступні рекомендації [2]:

- «...виявляти активну громадянську позицію та відкритість обстоювання своїх прав;
- відкритість до діалогу із органами управління освіти і місцевою владою;
- відкритість до співпраці з громадськими організаціями та громадськими активістами.
- сприяння зміні культури життя громади та утвердженню демократичних цінностей і урбаністичному типу культури...».

Враховуючи високий рівень освіченості українських громадян, перед нашою миротворчою освітою не стоять завдання навчити людей читати та писати, а в першу чергу це буде завдання громадянського виховання. Фактор громадянського виховання в сучасних українських реаліях, в умовах війни на Сході, набуває надзвичайної ваги, бо воно зумовлене потребами державотворчих процесів на засадах гуманізації, демократії, соціальної справедливості, що пов'язано зі становленням громадянського суспільства в Україні, а також процесом відродження нації.

Приєднуємося до думки А.В. Шадріної, що «...громадянське виховання – процес формування громадянськості як риси особистості, яка характеризується усвідомленням нею своїх прав і обов'язків у ставленні до держави, народу, законів, норм життя; турботою про благополуччя своєї країни, збереження людської цивілізації конкретними діями відповідно до власних переконань і цінностей...» [3]. Отже, саме через реалізацію громадянського виховання молодь повинна знати й розуміти соціально-політичні, економічні, моральні, духовні цінності своєї країни, навчитися відстоювати, захищати, примножувати їх через фактор миру й миротворчості.

Незважаючи на наявність Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [4], на освітні реформи та ініціативи, спрямовані на громадянську освіту, лишається не вирішеним питання правових механізмів впливу на тих вчителів, які підтримують та розповсюджують сепаратистські переконання. І витоки цієї проблеми є зрозумілими, оскільки більшість шкільних вчителів це люди у віці старше 45 років, тобто покоління, виховане на радянській ідеології. В цілому необхідно звернути увагу на неефективність підготовки вчителів для вирішення завдань миротворчої освіти. Тому важливим є посилення світоглядної компоненти освітнього процесу і налагодження ефективного управління освітою, зокрема, пріоритетним має стати завдання щодо забезпечення вчителя стратегіями, практиками й методами підвищення самоефективності, впливу на соціальні і емоційні навички (SE-навички, згідно із Концепцією соціального і емоційного навчання (SEL – Social and Emotional Learning) учнів та інші результати, створення сильних шкільних співтовариств. Також необхідно створити ефективні моделі державно-громадського управління в освіті.

З цієї точки зору інтерес представляє програма альтернативної освіти АВЕК в Карамбоджа (Уганда) [5], яка демонструє потенціал освіти у постраждалих від конфліктів середовищах, що є корисним для нас в умовах затяжного конфлікту на Сході України. Це дослідження доводить, що при формуванні програм миротворчої освіти необхідно враховувати історію і конкретні чинники конфлікту, а також культурний, історичний, соціально-економічний і політичний контекст країни або регіону. А тому ніколи не слід уникати дискусій про обмеження адаптації освітньої моделі в західному стилі до конкретних конфліктів і повсякденних реалій. Зокрема, особливо важливо враховувати це при вирішенні завдань сприяння зміні культури життя громади та утвердженню демократичних цінностей.

У 2000 році Європейська Рада опублікувала політичну декларацію, «Хартію ЄС з прав людини», де проголошено, що «...народи Європи, встановлюючи між собою все більш тісний союз, вирішили будувати мирне майбутнє, засноване на загальних цінностях...»[6]. У цьому контексті поширеною є думка, що глобальна перемога європейських цінностей неминуча, проте в Україні щодо цього питання існують певні проблеми. Тому вона не зможе інтегруватися до ЄС, доки наше суспільство не почне ці цінності сприймати та сповідувати. Водночас, несправедливою є думка щодо творення з нуля європейських цінностей на наших теренах. Ми вважаємо, актуальним їх відродження та відродження генетичного коду нації. Оскільки, історично наш народ впродовж 350 років мав звання «молодшого брата» росіян, які викорінювали та зневажали наші національні цінності.

Повернемося до системи європейських цінностей, першою з яких є демократія. Рівність прав усіх людей – це та європейська демократична норма, що нині не є пріоритетом в Україні. А тепер зазирнемо у наше минуле та згадаємо, що українська Конституція Пилипа Орлика 1710 року була першою у світі. Вона реалізувала потребу правової фіксації на найвищому рівні трьох основних традицій – «народовладдя»,

договірних відносин влади з народом, встановила зв'язок із ментальністю, традиціями та християнськими цінностями.

Іншим нашим ціннісним пріоритетом є сім'я, родина – святі поняття для кожного українця. У традиціях російських та західноєвропейських цінностей характерною є домінуюча роль батька, у той час як в українській сім'ї завжди важливою була роль жінки. Вона навіть мала право на певну частку приватної власності, тобто право на володіння наділом землі, що передавався по жіночій лінії від матері до доньки. Також важливо підкреслити той факт, що в українській родині, при народженні дитини, дівчинку чекали не менше ніж хлопчика, бо українець ніколи не ставив чоловіка вище за жінку, не приписував їй різних негативних споконвічно «жіночих» якостей. Отже, можна стверджувати, що українське суспільство толерантно налаштоване до жінки історично.

Толерантність як одна з європейських цінностей є основою демократії і прав людини. І тут треба згадати про існуючий міф про «нетолерантність нашого суспільства». Згідно із соціологічними опитуваннями українських громадян стосовно толерантності, зокрема, щодо сексуальних меншин, сучасне українське суспільство віднесли до гомофобних. Проте давати оцінку про нетолерантність, посилаючись лише на цей фактор, не є правомірним, оскільки на правовому рівні гомосексуалісти захищені законом так само, як інші громадяни. Також необхідно враховувати, що за часи СРСР гомосексуалізм і гомосексуалісти були злочинцями за законом, та у масовій свідомості розглядалися як патологія. Наявність означеної проблеми не слід вважати ознакою відсталості України від Європи чи постколоніальним синдромом, бо це закладено моральним імперативом Біблії. А нині значна кількість громадян України заново відкрила для себе церкву, вчення якої пропагує відкрити ворожнечу до явища гомосексуалізму. І тут доречно згадати, що для значної кількості поколінь європейців також були важливі християнські цінності. Виокремлюючи релігійний аспект, слід наголосити, що історично на території сучасної України християнство співіснувало з іншими релігіями. Ці обставини створили унікальну можливість сформувати мирні форми співжиття різних релігій та зробити релігійну толерантність рисою, що притаманна характеру українців. І лише факт використання Православної Церкви Московського патріархату російськими спецслужбами, як інструменту інформаційної війни та розповсюдження сепаратизму, породив її несприйняття з боку певної частини українського суспільства. Проте в даному випадку мова йде про нашу державну безпеку.

Важливою і актуальною у соціальному вимірі є свобода та солідарність. Саме ці моральні цінності сформувалися на українській землі під впливом постійної боротьби нашого народу за незалежність. Україна протягом усієї своєї історії важко здобувала незалежність, і на нашу думку, саме цей фактор і став каталізатором виникнення в нашого народу відчуття волелюбства. Велика кількість військових подій, які відбувались на території сучасної України, сприяли зародженню солідарності шляхом консолідації місцевого населення задля безпеки і збереження національної самосвідомості. Виявом чого у сучасному часі є волонтерство, яке стало невід'ємною частиною глибоких змін в соціальній структурі українського суспільства. Особливої актуальності воно набуло з початком проведення військових дій на Сході України.

Європейські цінності на генетичному рівні поділяє абсолютна більшість українців. Коли європейська спільнота оцінює нашу наближеність до європейських цінностей вона має пам'ятати, що під час «революції гідності» наш народ ціною жертв своїх кращих синів заплатив за право сповідувати ці цінності. Водночас дедалі актуальнішим стає питання протистояння цінностей в українському суспільстві. Так, нашим національним цінностям протистоїть російський світогляд, який досі підживлюється потужними засобами інформаційної російської пропаганди.

Висновки і пропозиції. Отже, в сучасному соціальному просторі актуальним в освітньому процесі постає формування різнобічних навичок, знань громадян щодо практики вирішення конфліктів, насильства та інших деструктивних чинників суспільного розвитку. І тому, миротворча освіта може бути реалізованою у різних конфліктних, постконфліктних процесах з метою вирішення комплексних проблем. В контексті означеного, миротворчу освіту слід розуміти як процес просування знань, навичок, поглядів і цінностей необхідних для формування світоглядних пріоритетів молодого покоління й мінімізування різних поведінкових деструкцій.

У Стратегії миротворчої освіти 2020 для громадянського суспільства визначаються рекомендації щодо актуалітетів цього процесу, зокрема, важливим постає формування суб'єктності громадянина: виявлення його активної громадської позиції та набуття навичок відстоювання своїх прав; відкритість до діалогу з органами влади; відкритість до співпраці з громадськими організаціями; сприяння зміні культури життя громадян та утвердження демократичних цінностей. Цей чинник є важливим для українського суспільства, оскільки в умовах війни на Сході України, актуалізується питання формування світоглядних пріоритетів громадян.

Ми вважаємо, що для ефективного впровадження миротворчої освіти в Україні, потрібно:

1) оновлення Концепції національно-патріотичного виховання, з урахуванням викликів інформаційної війни з російським агресором;

2) розроблення ефективних форм освіти дорослих, з наголосом не лише на професійну перепідготовку кадрів, а також на формування SE-навичок, на розширення знань (у тому числі в галузі миротворчої освіти), та формування суспільної культури оволодіння такими знаннями;

- 3) запровадження кращих практик формальної та неформальної освіти спрямованих на миротворчу освіту, з урахуванням їх при формуванні навчальних програм, культурного, історичного, соціально-економічного і політичного контексту країни або регіону;
- 4) налагодження ефективного управління освітою, зокрема, створення дієвої моделі державно-громадського управління в освіті, з посиленням світоглядної компоненти;
- 5) сприяння посиленню попиту громадських активістів до опанування компетенцій сучасних знань та компетенцій у сфері миротворення;
- 6) мотивація локальних громад до комунікації з іншими громадами регіону, та країни в цілому.

Список літератури.

1. Fountain S. Peace Education in UNICEF (Working Paper). New York: UNICEF, 1999. URL: <https://www.unicef.org/lifeskills/files/PeaceEducationUNICEF.pdf>.
2. Українська миротворча школа: веб-сайт. URL: <http://peace.in.ua/ramkova-stratehiya-myrotvorchoji-osvity-v-ukrajini-2020/>
3. Шадріна А.В. Громадянське виховання в дусі миру й миротворчості в сучасних українських реаліях. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2016. Вип.47 (частина II). С. 154-160. URL: <http://oaji.net/articles/2017/1026-1490088234.pdf>.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641. URL: <http://pnp.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc>
5. Datzberger S. Peacebuilding through non-formal education programmes: a case study from Karamoja, Uganda. *International Peacekeeping*. 2017. 24:2. P. 326-349. DOI: [10.1080/13533312.2016.1214073](https://doi.org/10.1080/13533312.2016.1214073).
6. Charter of fundamental rights of the European Union. *Official Journal of the European Communities*. 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

References.

1. Founta, S. (1999), "Peace Education in UNICEF (Working Paper)", UNICEF, New York, US, available at: <https://www.unicef.org/lifeskills/files/PeaceEducationUNICEF.pdf> (Accessed 12 January 2020).
2. Ukrainian Peacebuilding School (2016), "The Peacekeeping Education Framework Strategy for Ukraine 2020", available at: <http://peace.in.ua/ramkova-stratehiya-myrotvorchoji-osvity-v-ukrajini-2020/> (Accessed 10 January 2020).
3. Shadrina, A.V. (2016), "Civic education in the spirit of peace and peacemaking in contemporary Ukrainian realities", *Naukovyj visnyk. Seriiia «Filosofia»*, vol. 47 (2), pp. 154-160, available at: <http://oaji.net/articles/2017/1026-1490088234.pdf>. (Accessed 14 January 2020).
4. Ministry of Education and Science of Ukraine (2015), "The concept of national patriotic education of children and youth", available at: <http://pnp.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc> (Accessed 10 January 2020).
5. Datzberger, S. (2017), "Peacebuilding through non-formal education programmes: a case study from Karamoja, Uganda", *International Peacekeeping*, vol. 24:2, pp. 326-349. DOI: [10.1080/13533312.2016.1214073](https://doi.org/10.1080/13533312.2016.1214073).
6. The European Parliament, the Council and the Commission (2000), "Charter of fundamental rights of the European Union", *Official Journal of the European Communitie*, available at: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (Accessed 12 January 2020).

Стаття надійшла до редакції 26.01.2020 р.